

M.M. Schoenmakers. *De spookkrabben. Stroomafwaarts en stroomopwaarts*, deel 3. De Bezige Bij

De spookkrabben, het derde en laatste deel van M.M. Schoenmakers' trilogie *Stroomafwaarts en stroomopwaarts*, staat in het teken van het afscheid. In de beide vorige delen beschreef Schoenmakers de teloorgang van een niet met name genoemd ontwikkelingsland (dat niettemin voor iedereen herkenbaar is als Suriname) door toedoen van Vooruitgang en Revolutie. Aan de hand van allerlei personages werd een rijkgeschakeerd beeld gegeven van een samenleving die uiteenvalt, juist als gevolg van de pogingen er een moderne eenheid van te maken.

In dit laatste deel is (meer dan in de vorige delen) alle aandacht geconcentreerd op de twee hoofdpersonen: de indiaan Julius Ebecilio, die ooit zijn voor een stuwdam-project opzij geschoven dorp is ontvlucht op zoek naar een leefbare toekomst, en de ontwikkelingswerker Victor Souda, die al zijn nobele intenties op domheid, arrogantie en geweld heeft zien stuklopen. Nu trekken beiden de conclusie uit hun ervaringen. Victor besluit, na het angstaanjagende verhoor door een militaire folteraar, het land te ontvluchten; Julius keert zijn mislukte 'pluimveeteeltproject' in Lowe de rug toe en keert terug naar Litahakan, het gedoemde indianendorp dat voor hem steeds meer de betekenis van een verloren paradijs heeft gekregen.

Voor een deel gaan de indiaan en de ontwikkelingswerker samen op pad. Per korjaal maken zij een riskante tocht over de rivier, aan alle zijden omringd door het oerwoud. Onderweg blijkt hoe weinig zij eigenlijk gemeenschappelijk hebben, behalve het echec, dat zij ten slotte (nadat hun wegen zich weer hebben gescheiden) ieder apart onder ogen moeten zien.

De indianen die in Litahakan zijn gebleven na de ontmanteling van het op niets uitgelopen stuwdam-project, troosten zich met de achtergelaten drankvoorraad en dat geeft aan het scheppingsverhaal dat één van hen vertelt (waarin de indiaan het enige schepsel is waarmee God 'volmaakt tevreden' zou zijn geweest) een wel heel bittere bijklank. Victor staat een soortgelijke ontluistering te wachten, wanneer hij op het strand van de schildpadden (wier adem in het eerste deel van de trilogie nog was vergeleken met de adem van de 'schepping') een stroper aanhoort, die hem uitlegt hoe deze schildpadden zijn laatste broodwinning zijn geworden.

De bodem lijkt bereikt, de enige toekomst die nog rest is aan de 'spookkrabben', die in de branding azen op de babyschildpadden en wier gedrag zich weerspiegelt in het nihilisme uit zelfbehoud dat de stroper vertolkt. Victor gaat naar huis, hoewel de stroper zo vriendelijk is hem van zijn laatste geld te beroven. Voor Julius zit er niets anders op dan te dromen van een terugkeer naar de 'geschiedenis van de vergetelheid', de verloren onschuld van voor de Vooruitgang, toen het leven zich nog voortbewoog in een eeuwig heden.

Een mogelijke overlevingskans is hoogstens: 'met de rug naar de toekomst gekeerd verder leven', waartoe de bosnegers van Sakoisie hebben besloten met wie Victor onderweg in aanraking komt. Zij hebben 'afgedaan met de dingen van de kou', zoals hun dorpshef het uitdrukt, inclusief de missiepater die van hen een

`godsvrezend dorp' had willen maken. `Maar daar stellen we geen prijs op, we zijn al bang genoeg van onszelf'.

De slotconclusie wordt - nog vóór het eind van het boek - in de mond van de stroper gelegd, die tegen Victor zegt: `En van ons blijft een verhaal over, het verhaal van een vakantie die niet is geworden wat ervan werd verwacht, het verhaal over een uithoek van de wereld die altijd een uithoek zal blijven'. Het leest als een cynisch commentaar bij de hele trilogie, waarin Schoenmakers van de vicieuze cirkel `verhaalt', die het ontwikkelingsland met zijn hopeloos heterogene bevolking in de greep houdt.

Toch is cynisme niet de overheersende indruk die *De spookkrabben* (en hetzelfde geldt voor de rest van de trilogie) achterlaat. Eerder domineren de weemoed en de melancholie, die door de triomf van het cynisme worden uitgelokt en die niet alleen de gedachten van de hoofdpersonen maar ook de meeste beschrijvingen hun kleur geven. Schoenmakers' postkoloniale epos is in feite een elegie, een langgerekte en welluidende klaagzang. Weliswaar met soms wat al te expliciete passages en een te opgelegd pathos, maar ook met een onweerstaanbaar betoverende kracht. Want ondanks alle verwoesting die in kaart wordt gebracht, blijven steeds de fascinatie en de affectie voelbaar voor wat er verwoest wordt, zodat de lezer wel een hart van beton moet hebben om de melancholie van de schrijver niet te delen.

De kans dat deze trilogie ooit in Suriname de bestsellerlijsten (zo die al bestaan) zal bereiken, lijkt me ook na het vertrek van Bouterse niet erg groot, maar voor de Haagse ambtenaren van Ontwikkelingssamenwerking zou zij tot de verplichte literatuur moeten behoren.

(*de Volkskrant*, 9-12-1994)